

Йордан Начев

РАЗУЗНАВАТЕЛНИ
ДОКТРИНИ
НА XXI ВЕК

© Йордан Начев, автор, 2013 г.
© Орлин Атанасов, художник, 2013 г.
Книгоиздателска къща „Труд“, 2013 г.

ISBN 978-954-398-284-4

Йордан Начев

РАЗУЗНАВАТЕЛНИ
ДОКТРИНИ
НА XXI ВЕК

КНИГОИЗДАТЕЛСКА КЪЩА **trypd**, 2013

УВОД

Разузнавателната дейност не следва да се възприема като продукт на конкретни събития от международен характер (двустранни или многостранни отношения), очаквана външна опасност, военни действия, регионални конфликти или вражеско нападение. На държавно ниво разузнаването винаги е било съществен фактор за осигуряване защитата на всяка организирана обществена форма. Каквито и промени да стават в регионален или глобален план, на държавните информационно-аналитични служби се поставя задачата своевременно да предупреждават за предстоящи реални или възможни опасности. Разузнаване е имало винаги и винаги ще има, но основните приоритети на разузнавателната дейност следват промените в човешкото развитие и това предизвиква периодично предефиниране на приоритетите, което води до промени в тях от организационен и структурен характер.

Промяната на световната политико-икономическа картина в началото на новия век наложи комплексна преоценка на досегашната държавна разузнавателна политика. Идентични процеси се забелязаха във всички основни играчи на световната сцена и особено в тези от евроатлантическия и Евразийския регион. Станахме свидетели на сериозни промени в приоритетите на разузна-

ването. Този процес обаче не премина гладко. Промени- те бяха съпътствани от моменти на колебание относно значението на разузнаването в променените условия. Новите реалности наложиха дефиниране на нови приоритети, отговарящи на тези реалности.

През последното десетилетие на ХХ в. ролята на икономическото разузнаване за сигурността на държавата стана широко обсъждана тема сред политическите елити. Една от причините, която може да бъде определена като катализатор на процеса, беше изчезването на „главния противник“ и произлезлите от това последствия. В американския Сенат и Камарата на представителите започнаха дебати относно бъдещето и ролята на ЦРУ. В началото преобладаваше съмнението относно необходимостта да се поддържа толкова скъпа структура във вида ѝ от времето на Студената война. Това доведе до силно съкращаване на бюджетите на спецслужбите от американската разузнавателна общност и до големи кадрови съкращения в тях. Така например в САЩ за седем години бяха сменени петима директори на ЦРУ. Подобно беше положението на спецслужбите в европейските държави (тогава все още Общ пазар).

В Русия разузнаването претърпя много сериозни удари. Могъщото КГБ беше разформирано в няколко нови специални служби, като най-големи проблеми имаше външното разузнаване на страната. Колкото до спецслужбите на държавите от бившия социалистически лагер, те просто бяха разбити и на практика престанаха да изпълняват функциите си в полза на държавата.

Вторият, по-съществен и на практика определящ фактор за промените в разузнавателната политика на държавите бяха засилващите се тенденции към глобализация на световните процеси и по-специално тези, свързани с икономическото развитие. Правителствата започнаха да

осъзнават, че ако краят на Студената война премахна блоковото политическо противопоставяне, то икономическите интереси на всяка държава не само останаха, но започнаха да се възприемат като определящи за нейното развитие и просперитет. При новите реалности защитата на икономиката придоби решаващ характер за успешното развитие на държавата.

За разлика от идейното двублоково противопоставяне икономическото има многовекторен характер. При него не само политическите противници, но и военнополитическите партньори се превръщат в конкуренти. Поради ограничените възможности на пазарите, недостатъка на енергийни носители и борбата за нови пазарни пространства конфронтацията между развитите икономики започна да се засилва непрекъснато. В света на бизнеса конкурентната борба постепенно придоби характер на конкурентна война, в която победеният просто изчезва.

Днес информационната война засяга не само високотехнологичните компании, но и тези, които са далеч от сферата на новите технологии. Особено внимание се обръща на сигурността на данните от персоналните компютри на служителите, тъй като дори примитивни и свободно продаващи се прибори позволяват да се проникне в компютрите на мениджърите, докато те се намират в хотелите, на аерогарата или пътуват с влака. Улеснява се несанкционираният достъп не само до финансовата дейност на компаниите, но също до личната кореспонденция на топ мениджърите – извънбрачни връзки, компрометиращи ги посещения на различни места и др. Масова практика е да се прихващат телефонните разговори на конкурентите в продажбата на недвижими имоти, което преди години не се забелязваше.

Новите реалности направиха икономическата стабилност на държавата гарант за националната сигурност в

не по-малка степен от нейния военен потенциал. Тази тенденция провокира засилени действия от страна на държавните спецслужби към икономическата проблематика и технологичните постижения на другите, дори и към тези, които в политически и военен аспект са партньори. Въпросът за противодействие на икономическите форми на шпионаж от страна на чуждите спецслужби (политически противници или партньори) стана актуален. И по-неже най-добрата отбрана е нападението, с острота се поднови дискусиата трябва ли националното разузнаване да ориентира своята дейност в икономическа насока.

Правителствата прецениха, че при съвременните глобалистични тенденции сериозните позиции на държавата могат да бъдат гарантирани от добре организирано и планово провеждано икономическо разузнаване в териториите и направленията, които са приоритетни за националната икономика. Стана ясно също, че в информационното обезпечаване на държавата трябва активно да участва и бизнесът. Две са основните предпоставки за това – първо, сигурността на икономиката на частния сектор гарантира сигурността на държавната икономика и второ, възможностите на частния сектор в гарантирането на тази сигурност непрекъснато нарастват.

Причините разузнавателната дейност да стане привлекателна за частния сектор са комплексни, но могат да се систематизират в няколко основни насоки.¹ Една от същес-

¹ Начев, Йордан. Частна разузнавателна дейност – предпоставки за поява и динамично развитие, „Военен журнал“, т. 113, № 1, С., 2006, (стр. 116–26).
Демин, Вячеслав. БДИ – Безопасност. Достоверност. Информация. (Санкт-Петербург) 17. 06. 2002 г. № 3 стр. 26–28.

John F. Quinn. Commercial Intelligence Gathering, Jetro and the Japanese Experience Fifth National OPSEC Conference, „Managing Risk in the Information Age“ McLean Hilton, 7920 Jones Branch Drive, McLean, A 22102, May 2 – 5, 1994.

твените характеристики на ХХІ в. е преминаването от технологична и информационна към интелектуална икономика. При нея взимането на решение се основава не на обема налична информация, а на качеството на нейния анализ. Основна роля в процеса на взимане на решение започват да играят достиженията на ума, идеите и нововъведенията. В новите реалности проблемите идват не толкова от липсата на технологичните постижения, колкото от умението да използваш възможностите на вече създадените. Интелектуалната икономика разви нова парадигма на управлението на бизнеса – ръководство, основаващо се на знанията за параметрите на външната бизнес среда, получени от анализа на придобитата информация за нея.

Появата на интелектуалната икономика беше съпроводена през 90-те години на ХХ в. със съществени промени в геополитическата картина на света. Може да се приеме, че глобализационният модел на световното развитие стои в основата на засилената тенденция за развитие на разузнавателната дейност извън рамките на националните спецслужби. „Прозрачните“ държавни граници наложиха пренареждане на приоритетите в държавната разузнавателна доктрина. Постепенно мястото на идеологическия противник се зае от икономическия и това наложи икономическото направление в разузнаването да се изравни по важност с политическото и военното.

Друго следствие от глобализацията е загубата на държавния монопол върху разузнаването като дейност. Тази тенденция предизвика либерализиране на понятието „държавна тайна“. Започна популяризиране и свободно коментиране на средствата и методите, с които разузнаването работи и които се практикуват от хилядолетия. С прозрачността на държавните граници през тях освен стоки, финанси и хора свободно започна да преминава и

информация. В епохата на интелектуалната икономика информацията придоби характеристиките на стока. Като всяка друга стока информацията също има цена и се продава на този, който плаща повече. Тази реалност направи информацията не само източник на власт, но и източник на богатство.

За бизнеса свободният достъп до неограничени възможности информационни източници предизвика ефекта „информационно задушаване“. Ръководството на компанията вече не беше в състояние да се запознае с цялата налична информация, а още по-малко да я обработи аналитично. Първоначално се появи необходимост от собствено информационно-аналитично звено, а впоследствие стана задължително да се използват разузнавателни услуги на аутсорсинг. Всичко това обоснова появата на голям брой частни разузнавателни компании, които задоволяват специфичните разузнавателни и контраразузнавателни нужди на клиентите.

Съществена особеност на съвременното е обхватът на дейността. Икономическите интереси на транснационалните компании (ТНК) вече налагат проучването на външната бизнес среда да се извършва не само в регионален, но често и в глобален план. Непрекъснато се разширяват географските граници на действие на частните информационно-аналитични структури. Характеристиките на средата, в която работи частната корпорация, стават все по-комплексни и трудни за изучаване. Това от своя страна повишава изискванията към придобиването на информация за външната бизнес среда и максималната защита на собствените търговски и технологични секрети. Появи се остра нужда от професионалисти в различните направления на сигурността. От друга страна, масовото уволнение на кадри от държавните спецслужби и намаляването на бюджетите на разузнавателните

структури засилиха предлагането. Днес пазарът на професионални разузнавачи и контраразузнавачи вече е международен и нуждите на частния сектор могат да се задоволят без проблем. Към него преминават на работа висококвалифицирани професионалисти със своите връзки и контакти.

Посочените фактори станаха предпоставка постепенно да се заличава разликата в уменията на кадрите от държавните и от частните разузнавателни структури. Понастоящем в частния промишлен шпионаж се използват всички присъщи на държавните спецслужби средства и методи на действие. Професионалните бизнес разузнавачи придобиват информация за конкурента или бъдещия партньор от разнообразен характер – връзка между привлечените лица, участие в други бизнес структури, определяне на истинските собственици и ключовите фигури в компанията и др. Изучават се също вътрешната бизнес среда на конкурента, организационната структура, кадровата политика, мястото на пазара и мрежата от основни клиенти и доставчици. Базовата информация относно клиента съдържа лични данни, професионално развитие, професионална репутация, делови качества, причини за промяна на местоработата, достоверност на предоставената информация и др. Социалните мрежи също са обект на изследване.²

Всичко това постепенно започна да премахва разграничителната линия между държавното и частното разузнаване. Многобройните публикации през последните години у нас и особено в чужбина свободно коментират професионални разузнавателни тайни, доскоро считани за табу. Постепенно обществото става свидетел на заси-

²Нежданов, Игор. Для чего конкурентная разведка исследует социальные сети, <http://it2b.ru/blog/intelligence/890.html>

леното влияние на всички форми на частна разузнавателна дейност (корпоративна, фирмена и дори лична).

Терминът икономическо разузнаване (или икономически шпионаж) има различни професионални синоними – търговско, промишлено, технологично, научно-техническо и други понятия в подобен смисъл. Както и да бъде наречена, в смисъла на този вид дейност се влага планирането и провеждането на активни и целенасочени действия за придобиване и обработване на ценна разузнавателна информация с икономически, научен и технологичен характер, която е с ограничено разпространение за странични лица. Това направление в дейността на националните спецслужби има някои особености, които го отличават от политическото и военното.

Националното икономическо и научно-техническо разузнаване може не само да помага на частния бизнес, но и активно да си сътрудничи с него при решаването на правителствени разузнавателни задачи. През последните десетилетия това сътрудничество започна постепенно да се осъществява, като непрекъснато се разширява по обхват и направление. При променената политико-икономическа обстановка фирмите получиха възможност да задоволяват разузнавателните си нужди, действайки със собствени информационно-аналитични структури, или да служат за прикритие на професионалните държавни разузнавачи. За действия в чужбина националното законодателство не може да бъде приложено спрямо кражби на фирмени тайни и това във всеки конкретен случай може да се използва оптимално от разузнавателните структури на транснационалните корпорации.

В началото на новия век беше направена и последната крачка в развитие на сътрудничеството между частната и държавната разузнавателна дейност. От услугите на частното разузнаване започнаха да се ползват не само

различни държавни структури (ведомства, институти и др.), но също и държавните специални служби. Днес членове на националната разузнавателна общност вече поставят задачи по защита на общонационалните интереси на своите частни „партньори“. По този начин се създадоха условия за двупосочно сътрудничество между частното и националното разузнаване. Особено впечатляващи в това направление са постигнатите вече резултати в САЩ, ЕС, Китай, Русия и други държави. Проблемите и постиженията в тази област са обект на изследване в предложената на вниманието на читателя настояща книга.